

Z.Z.Yuldasheva, A.O. Daminov
Toshkent tibbiyot akademiyasi
Gistologiya va tibbiy biologiya kafedrası

ATROF-MUHIT OMILLARINING INSON ORGANIZMIGA TA'SIRI VA UNING OLDINI OLISH

Annotatsiya: Inson tanasidagi atrof-muhit omillarini o'rganish juda dolzarbdır, chunki so'nggi yillarda texnologik jarayonlarning rivojlanishi bilan ko'p odamlar inson tanasining chala, noaniq aniqlangan kasalliklardan aziyat chekmoqda va ularning shakllanishi asosan turli xil ekologik omillarga bog'liq. Atmosfera havosining sifati ko'p jihatdan aholining salomatlik holatini belgilaydi va birinchi navbatda bolalar, qariyalar, shuningdek, nafas olish tizimi va yurak-qon tomir tizimining surunkali kasalliklari bilan og'riqan odamlarda kasalliklarning rivojlanishida faol etiologik omil hisoblanadi. Maqolada atrof-muhit omillarining inson salomatligiga etkazadigan zararini kamaytirish bo'yicha ba'zi tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ekologiya, atrof-muhit omillari, atmosfera havosi, klinik ko'rinishlar, inson salomatligi, atrof-muhit, diagnostika.

Atrof-muhit va inson salomatligi

Atrof-muhitning inson salomatligiga ta'siri juda katta. Ko'pgina kasalliklar havoning ifloslanishi, iflos ichimlik suvi, kimyoviy qayta ishlangan oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish va boshqa ko'plab ekologik omillardan kelib chiqadi.

Inson salomatligi 50% turmush tarziga, 20% atrof-muhit ta'siriga va texnologiya rivojlanishiga, 20% yomon irsiyatga va atigi 10% sog'liqni saqlash darajasiga bog'liq.

Ifloslangan havo asosan nafas yo'llarini bezovta qiladi, bronxit, astma, allergik reaksiyalarni keltirib chiqaradi va insonning umumiy sog'lig'i yomonlashadi: bosh og'rig'i, ko'ngil aynishi, zaiflik hissi, ish qobiliyatini kamaytiradi yoki yo'qotadi.

Eng katta miqdordagi ifloslantiruvchi moddalar inson tanasiga o'pka orqali kiradi. Shuning uchun, ifloslantiruvchi moddalarning tanaga kirishining nafas olish yo'li eng xavfli hisoblanadi, chunki nafas olish yo'llari orqali tanaga kiradigan ifloslanish jigar kabi himoya biokimyoviy to'siqni chetlab o'tadi - natijada toksik ta'sir oshqozon-ichak trakti orqali kiruvchi zararli moddalarning o'pka orqali kirib borishiga qaraganda kuchliroqdir; oziq-ovqat va suv bilan kiruvchi ifloslantiruvchi moddalardan ancha yuqori. Bundan tashqari, atmosferani ifloslantiruvchi moddalardan saqlanish qiyin.

Atmosfera havosining ifloslanishidan kelib chiqadigan o'limning asosiy sabablari saraton, tug'ma patologiyalar, inson tanasining immunitet tizimining buzilishidir.

Qisqa vaqt bo'lsa ham, yonish mahsulotlarini (dizel gazlari) o'z ichiga olgan havodan nafas olish inson hayotiga xavf soladi, masalan, yurak-qon tomir kasalliklari xavfini oshiradi.

Sanoat korxonalarini va transport vositalari qora tutun, shuningdek, ko'mir yoqadigan korxonalar chiqindilari, havoni mayda ifloslanish zarralari bilan to'ldiradi, bu qon ivishining kuchayishiga va inson qon aylanish tizimida qon laxtasini shakllanishiga olib kelishi mumkin. Ifloslangan havo

bosimning oshishiga ham olib keladi. Chunki, havo ifloslanishi asab tizimining qon bosimi darajasini nazorat qiluvchi qismida o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

Insoniyat uchun juda xavfli tomoni shundaki, havoning ifloslanishi rivojlanish nuqsonlari bo'lgan bolalarni tug'ilish ehtimolini oshiradi. Atmosferadagi zararli moddalarning yuqori kontsentratsiyasi bolalarning erta tug'ilishga olib keladi, yangi tug'ilgan chaqaloqlar kam vaznga ega bo'ladi, ba'zan esa o'lik bolalar tug'iladi.

Chang yig'uvchi jihozlar bilan ta'minlanmagan kuchli elektr stantsiyalari yaqinida yashovchi bolalar o'pkalarida sillikoz kasalligiga o'xshash o'zgarishlar sodir bo'lishi mumkin. Kremniy oksidlarini o'z ichiga olgan chang zarralari jiddiy o'pka kasalligini - silikozni keltirib chiqaradi. Havoning tutun va qorakuya bilan bir necha kunlab kuchli ifloslanishi halokatli zaharlanishga olib kelishi mumkin.

Atmosfera tarkibidagi zararli moddalar teri yoki shilliq qavat yuzasi bilan aloqa qilganda inson tanasiga ta'sir qiladi. Bu terlagan odam (ochiq teshiklari bilan) yozda ifloslangan va chang ko'chada yurganda sodir bo'ladi. Agar uyga yetib kelganida, u darhol issiq (qaynoq emas!) dush qabul qilmasa, zararli moddalar uning tanasiga chuqur kirib borish imkoniyatiga ega.

Nafas olish tizimi bilan bir qatorda ifloslantiruvchi moddalar ko'rish va hidlash organlariga ta'sir qiladi va halqumning shilliq qavatiga ta'sir qilib, ular ovoz paychalarining spazmlarini keltirib chiqarishi ham mumkin.

Ifloslangan ichimlik suvi inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ifloslangan tuproqdan zararli moddalar va patogen bakteriyalar avvaliga tuproqdan o'simliklar tomonidan so'riladi, so'ngra hayvonlarning suti va go'shti, sabzavotlar, mevalar orqali inson tanasiga kiradi.

Suvda xavfli kimyoviy moddalar, patogenlar, bakteriyalar bo'lishi mumkin, bu bilan zaharlanish va yuqumli kasalliklar (tif, dizenteriya, poliomielit, gastroenterit, virusli gepatit A va boshqalar) yuqishi mumkin.

Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish bo'yicha tavsiyalar:

- Ekologik toza transport turini tanlash: jamoat transportidan foydalanish, afzalroq elektr kabi energiya tejaydigan avtomobillarni sotib olish kerak.
- Uylarda derazalarni qattiqroq yopish, shuningdek, havoni tozalash uchun turli texnik vositalardan foydalanish zarur.
- Kvartiralarda bog' uchashtalarini obodonlashtirish, daraxt ko'chatlarini ekish, uy gullarini ekish va yetishtirish kerak.
- Ko'chalarda chiqindi va tushgan barglarni yoqish qat'iy man etiladi.
- Suvni tozalash uchun filtrlarni o'rnatish va ichimlik maqsadlarida faqat filtrlangan va qadoqlangan suvdan foydalanish tavsiya etiladi.
- Zararli moddalar konsentratsiyasini kamaytirish uchun sabzavot va mevalarni toza suvda yaxshilab chayish kerak.

- Qanday haroratda mahsulotlarni tozalash ham muhimdir; yuqori harorat ta'sirida ko'plab zararli moddalar parchalanadi.

Insoniyat kelajagi toza havo, suv va o'rmonlarga bog'liq. Tabiatga to'g'ri munosabatda bo'lishgina kelajak avlodlarning sog'lom va baxtli bo'lishiga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.D. Laptev "Ekologik muammolar", 1982 yil.
2. N.M.Chernova, A.M.Bilova "Ekologiya", 1988 yil
3. Tibbiy biologiya va genetika., tibbiyot universitetlari uchun darslik., P.X., Qurbonov., A.O., Tarinova., "Fan va Talim", Toshkent – 2023
4. Ya.M. Grushko "Atmosferaga sanoat chiqindilaridagi zararli noorganik birikmalar". L.: Kimyo, 1987, 192 b.
5. A.S.Kerzhentsev. "Funksional ekologiya". M.: "Nauka", 2006, 259 b.
6. R. Myurrey, D. Grenner, P. Mayes, V. Roduel "Inson biokimyosi". 2 jildda. M.: "Mir", 1993 yil. T.2. 415s.
7. "Tibbiy ekologiya": Universitet talabalari uchun darslik. A.A. tomonidan tahrirlangan. Qirolicha. M.: nashriyot uyi. "Akademiya" markazi, 2003 yil, 192 b.
8. A.F.Tsyb, R.S.Budagov, I.A.Zamulaeva va boshqalar "Radiatsiya va patologiya". Moskva, Oliy maktab, 2005 yil, 341 p.